

Отже, протягом періоду спорудження водосховищ Дніпровського гідрокаскаду внаслідок затоплення давніх сіл значною мірою були зруйновані традиційні поселенські структури українського села. Натомість з'явилися нові села, чітко розплановані, з уніфікованими будинками. Проте цей процес знаменувався втратою самобутності українського села. Будівництво на нових місцях мало багато недоліків, що значно утруднювало життя переселенців. Дана проблема потребує подальших досліджень, зокрема, особливостей господарського влаштування переселенців у південних областях України, пільгових категорій населення та ряд інших питань.

1. Тимченко С.М. *Українське село: проблеми етносоціальних змін. 1959–1989: Монографія.* – Запоріжжя: ЗДУ, 1995.
2. Панченко П.П., Шмарчук В.А. *Аграрна історія України: Підручник. – 2-е вид., випр. і доп.* – К.: Товариство „Знання”, КОО, 2000.
3. Падалка С.С. *Українське село в контексті тоталітарної держави (60-80-ті рр. ХХ ст.).* – К., 2003.
4. Стельмах Г.Ю. *Історичний розвиток сільських поселень на Україні: Історико-етнографічне дослідження.* – К.: Наукова думка, 1964.
5. Моравський В. *Формирование планировочной структуры сёл в зоне днепровских водохранилищ // Строительство и архитектура.* – 1974. – № 5.
6. Кредо В. *Дніпровський каскад ГЕС загрожує Європі? // Зелений світ.* – 1996. – № 1 (січень).
7. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України).* – Ф. 2. – Оп. 8. – Спр. 8893.
8. *Державний архів Дніпропетровської області.* – Ф. 4523. – Оп. 1. – Спр. 153.
9. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 4465.
10. Ковальчук Л. *Киевское море: там, где сейчас лежит радиоактивный ил, прежде было 52 села // Сегодня.* – 2002. – № 65 (25 марта).
11. Довженко А. *Мы строим села будущего // Молодой колхозник.* – 1955. – № 2.
12. *Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО).* – Ф. Р-198. – Оп. 1. – Спр. 79.
13. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 1884.
14. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 3170.
15. Кравец І. *Что тормозит переселение из чаши Кременчугского моря // Колхозное село.* – 1958. – № 51 (11 марта).
16. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 8. – Спр. 4953.
17. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 1885.
18. Иващенко И. *А как же быть с полом? // Колхозное село.* – 1958. – № 10 (14 января).
19. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 1920.
20. *ДАХО.* – Ф. Р-1979. – Оп. 5. – Спр. 276.
21. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України).* – Ф. 1. – Оп. 79. – Спр. 244.
22. *ДАХО.* – Ф. Р-1979. – Оп. 6. – Спр. 259.
23. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 1888.
24. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 8. – Спр. 101.
25. Барвінок І. *До новых берегов // Зоря.* – 1954. – 7 вересня (№ 179).
26. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 1887.
27. Кривчик Г.Г. *Українське село під владою номенклатури (60-80-ті рр. ХХ ст.).* – Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського університету, 2001.
28. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 1384.
29. *Державний архів Київської області (далі – ДАКО).* – Ф. 880. – Оп. 12. – Спр. 1151.
30. *ЦДАГО України.* – Ф. 1. – Оп. 31. – Спр. 1859.
31. *ЦДАВО України.* – Ф. 2. – Оп. 9. – Спр. 7430.
32. *ДАКО.* – Ф. 880. – Оп. 12. – Спр. 717.
33. *ДАКО.* – Ф. 880. – Оп. 12. – Спр. 2113.

О.В.Заболотна

ПРОБЛЕМА КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІЦНЕННЯМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СЕЛА (60-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У 60-х роках ХХ століття загострилася проблема кадрового забезпечення сільського господарства, пов'язана із зміцненням матеріально-технічної бази виробництва, активним використанням досягнень науки і техніки в розвитку аграрної сфери, посиленням вимог до організації та керівництва галуззю, переходом її на індустріальну основу, збільшенням відповідальності спеціалістів за стан справ у колгоспах і радгоспах. У зв'язку з цим владою постійно приділялася увага у підготовці спеціалістів для сільськогосподарського виробництва. Багато із них, ентузіастів своєї справи зробили значний внесок у зміцнення та модернізацію матеріально-технічної бази села в період, що досліджується.

Проблема кадрового забезпечення сільського господарства завжди викликала інтерес у дослідників. Так, загальні питання цієї теми знайшли своє відображення у працях О. Нікілева [1], П. Панченка [2], В. Горака [3], П. Овчаренка [4], О. Зернової [5]. Чимало важливих аспектів висвітлено у підручниках із історії Української РСР [6; 7], історії селянства Української РСР [8], історії радянського селянства і колгоспного будівництва в СРСР [9]. Незважаючи на значну кількість досліджень, що стосуються кадрового забезпечення сільського господарства в зв'язку із зміцненням матеріально-технічної бази села в 60-ті роки ХХ століття, багато із них з'ясовують ці питання крізь призму комуністичної ідеології, залишаючи без уваги сюжети вдосконалення професійно-кваліфікаційної структури кадрів. У середині 90-х років минулого століття з'явилися публікації під редакцією Б. Лановика [10; 11], у яких деякою мірою змінилися суб'єктивні уявлення минулого з цієї теми, хоча кадрове забезпечення продовжує вивчатися у загальному контексті розвитку аграрного виробництва, як і у праці П. Панченка, В. Шинкарука [12].

Актуальність обраної теми, на наш погляд, обумовлена необхідністю вивчення кадрового забезпечення сільського господарства в зв'язку із зміцненням його матеріально-технічної бази в 60-ті роки ХХ століття, що є важливим компонентом цілісності історії аграрного розвитку України. Автор статті ставить за мету з'ясувати вплив модернізації та зміцнення матеріально-технічної бази аграрного виробництва на зміну та вдосконалення професійно-кваліфікаційної структури кадрів у період, що досліджується. Об'єктом дослідження є кадрове забезпечення села в 60-ті роки ХХ ст., а предметом – професійно-кваліфікаційна структура кадрів цього періоду.

Зміцнення матеріально-технічної бази колгоспного-радгоспного виробництва нерозривно пов'язане з формуванням і вдосконаленням структури кадрів масових професій, ростом їхньої загальної і професійної підготовки [12, 256]. Збільшення виробництва та удосконалення техніки для сільського господарства вимагало підготовки кваліфікованих кадрів для її експлуатації. Господарства мали велику потребу в майстрах з ремонту і технічного обслуговування тракторів, сільськогосподарських машин, устаткування тваринницьких ферм і комплексів, водіях автомашин.

У постанові Ради Міністрів СРСР від 30 листопада 1961 року рекомендувалося колгоспам замість декількох вузьких спеціальностей (тракторист, комбайнер, машиніст) ввести єдину професію тракторист-машиніст I, II, III класу. Також було запроваджено єдине посвідчення на право керування тракторами й іншими сільськогосподарськими машинами та заборонено доступ до роботи осіб, які не мають такого посвідчення [13, 16]. Якщо раніше підготовка трактористів і комбайнерів проводилася на курсах при МТС, то, у зв'язку з оснащенням аграрного сектору, новою, більш складною технікою виникла необхідність у перебудові цієї форми навчання, удосконалення її. На це було звернено увагу в Постанові від 10 березня 1966р. „ Про підготовку механізаторських кадрів у сільських професійно-технічних училищах”. У ній йшлося про те, що виплата стипендій, безкоштовне харчування, обмундирування і спеодяг для учнів цих закладів, починаючи з 1967 року, будуть фінансуватися за рахунок державного бюджету.

Влітку 1966 р. розгорнулася компанія набору учнів у сільські профтехучилища України. В 1966–1970 рр. до них було прийнято 313 580 учнів при плані 308 680 чоловік [5, 179]. Особливо збільшилася кількість підготовлених трактористів і водіїв автомашин. У 1970 р. було підготовлено 98 тис. трактористів проти 89 тис. у 1965 р., водіїв автомашин відповідно 22 і 14 [12, 257]. Проте сільських професійно-технічних училищ (далі – СПТУ) наявна мережа СПТУ і система курсів не забезпечували повністю кадрами механізаторів колгоспів і радгоспів. Так, у 1968 р. на 18 районів Запорізької області діяло сім СПТУ, в яких щорічно навчалася близько 1700 чоловік, а потреби господарств у механізаторських кадрах перевищували кількість спеціалістів, які випускалися. У постановою уряду і надалі говорилося про потреби комплектування майстерень постійними кадрами робітників [14, 52].

У колгоспах і радгоспах працювало близько півмільйона молодих людей віком до 28 років, серед них – 119 тис. механізаторів, 92 тис. тваринників, 25 тис. спеціалістів сільського господарства. На селі з'явилися нові професії та спеціальності, чисельність яких загалом перевищувала 100. Серед них близько 50 спеціальностей індустріального типу: тракторист, комбайнер, шофер, механік, електромонтер, наладчик машинних агрегатів, майстер машинного доїння, слюсар, токар та інші. Збільшилася кількість спеціалістів тваринництва і землеробства, особливо меліораторів (машиністів насосних станцій, поливальників, машиністів дощувальних машин тощо). Незважаючи на те, що кількість механізаторських кадрів щорічно зростала, значна їхня частина залишала сільськогосподарське виробництво. Для запобігання відпливу спеціалістів у місто, зокрема кадрів механізаторів, вимагалось рішуче поліпшити їхнє матеріально-побутові умови праці й життя в колгоспах і радгоспах [11, 448].

Технічний прогрес потребував висококваліфікованих і технічно вправних фахівців, яких гостро не вистачало в українському селі. Для поліпшення ситуації з міст на роботу в колгоспах залучали досвідчених інженерів і техніків. В результаті на селі з'явилася нова соціальна група „сільськогосподарських технократів” [10, 354].

Велику роль у підвищенні рівня розвитку аграрного виробництва відіграли керівники господарств – голови колгоспів і директори радгоспів, серед яких кількість спеціалістів сільського господарства постійно збільшувалася. У 1965 році

серед голів колгоспів УРСР вищу освіту вже мали 25,6 %, середню спеціальну – 52,9 %. Вищими ці показники були в радгоспах [7, 132].

Спеціалісти стояли на чолі бригад та ферм в колгоспах, відділень та інших підрозділів у радгоспах. Кількість спеціалістів із вищою і середньою освітою серед колгоспних бригадирів в цей час становила близько 13,4 %, серед завідуючих фермами – майже 10 %. Трохи вищі ці показники були в радгоспах. Деякою мірою зросла також кваліфікація агрономів і зоотехніків, що було важливим для зміцнення матеріально-технічної бази села в 60-ті роки ХХ століття. Серед них з вищою освітою відповідно нараховувалося 27 % і 14 %, із середньою – 6,9 % і 79 %, інші пройшли підготовку на курсах, в однорічних сільськогосподарських школах. Роль спеціалістів аграрного сектору в зміцненні матеріально-технічної бази села іноді недооцінювалася, не виявлялася належна турбота про створення для них відповідних умов праці, повністю не використовувався їхній досвід та знання. З іншого боку і самі спеціалісти не завжди виявляли творчість та ініціативу, наполегливість, своєчасно аналізували господарську діяльність колгоспів та радгоспів.

Крім згаданих закладів, республіканське керівництво, за аналогією початку 1950-х рр., почало залучати до роботи в колгоспах спеціалістів, що працювали в організаціях і установах несільськогосподарської сфери і не за фахом. Спокуса була велика. Поза аграрним виробництвом перебувала половина з 145,6 тис. спеціалістів республіки, що мали диплом про сільськогосподарську освіту. Тому в 1962 р. ЦК КПУ і Рада Міністрів України поставили завданням виявити таких фахівців і направити в колгоспне виробництво [1, 145]. Однак як і десять років тому, це виявилось неефективним. Через небажання самих спеціалістів їхати до села, а також організацій, установ і відомств, відпускати їх. Протягом 1960–65 рр., коли ця акція проводилася, було направлено до колгоспів лише 2756 чол. або 3,8 %.

Орієнтація на вирішення проблем сільськогосподарського виробництва за рахунок інших галузей економіки не виправдовувала себе. Курс на формування керівної і управлінської ланки колгоспного виробництва за рахунок жителів міста, працівників несільськогосподарської сфери не виправив очікуваних результатів. Фактором, що значною мірою згладжував наслідки здійснюваної політики, стало широке залучення до колгоспного виробництва випускників навчальних закладів. Саме завдяки їхньому щорічному розподілу у значних масштабах безпосередньо в господарствах відбулося поступове насичення фахівцями. Незважаючи навіть на значну плінність, за 1962–1964 рр. до колгоспів і радгоспів було направлено 886 інженерів та 8111 техніків - механізаторів, а їхня кількість за цей час збільшилася відповідно всього на 1 % та 1076 чол., усіх керівних і технологічних ланок сільськогосподарських артілей [1, 146].

Переведення до колгоспів інженерної служби завершило структурну перебудову виробничої сфери аграрного сектору. Однак проблема кадрового забезпечення колгоспного виробництва продовжувала стояти гостро. Вихід із ситуації партійно-державне керівництво, залишаючись прихильником адміністративних методів її вирішення, вбачало в продовженні залучення представників промисловості, партійних радянських та господарських органів. Однак за непопулярності цих шляхів, воно мусило вже вдаватися до завуальованих прийомів упровадження [15, 172]. До арсеналу

випробуваних заходів було залучено таку форму, як патріотичні почини.

Завдяки забезпеченню відповідними кадрами сільського господарства в період, що досліджується, все ж відбулося певне зміцнення матеріально-технічної бази села. Поступово створювався той фундамент, на основі якого аграрне виробництво мало перетворитися у високо розвинений сектор економіки. Зросла при цьому роль людського фактора. Учні, інженерно-технічні працівники, інші спеціалісти, а також колгоспники, робітники радгоспів зробили значний вклад для модернізації матеріально-технічної бази села [4, 13]. У 60-ті роки ХХ століття посилилась відповідальність спеціалістів за раціональну організацію виробництва, впровадження прогресивних технологій. Їхня увага більше концентрувалася на практичному вирішенні невідкладних задач технічного прогресу [16, 72].

Отже, у зв'язку із зміцненням матеріально-технічної бази села в період, що досліджується, гостро постала проблема кадрового забезпечення сільського господарства. Незважаючи на гучні заклики керівництва, праця в колгоспах та радгоспах залишалася малопривабливою. Змінити таке становище партійно-адміністративне керівництво було неспроможне. Як наслідок, відтік професійних кадрів із села продовжувався, а спроби реформування матеріально-технічної бази аграрного виробництва зазнавали невдач. Гострога становища попередніх років у забезпеченні професійно-кваліфікаційної структури була знята, але принципового рішення проблеми знайдено не було.

1. Нікілев О. Ф. Виробнича інтелігенція українського села: творення соціальної верстви (сер. 40-х – сер. 60-х рр. ХХ ст.): Монографія. – Дніпропетровськ, 2004.
2. Панченко П. П. Развитие сельского хозяйства Украинской ССР (1959–1980). – К.: Наукова думка, 1980.
3. Горак В. В. Досвід мас – на службі комунізму.

Організаційна робота партій в галузі пропаганди і впровадження передового досвіду в сільському господарському виробництві міст ХХ і ХХІІІ з'їздами КПРС. – К.: Видавництво Київ. університету, 1966.

4. Овчаренко П. Д. Діяльність учених в аграрному секторі економіки України (60-ті – перша половина 80-х років) // Український історичний журнал. – 1990. – № 8.
5. Зернова О. Г. Колгоспи України в 60-ті роки ХХ століття // Український селянин. – 2002. – № 5.
6. История Украинской ССР: В 10-ти томах. – Т. 9. УССР в период построения развитого социалистического общества (1945- начало 60-х годов), 1945. – К.: Наукова думка, 1981.
7. История Украинской ССР: В 10-ти томах. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 10: УССР в условиях развитого социализма (60-е начало 80-х годов).
8. Історія селянства Української РСР: У 2-х томах. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 2: Від великого жовтня до наших днів.
9. История советского крестьянства и колхозного строительства в СССР. – М.: АН СССР, 1963.
10. Історія господарства: Україна і світ: Підручник / Б.Д. Лановик, З.М. Матусякевич, Р.М. Матейко; За ред. Б.Д. Лановика. – К.: Вища школа, 1995.
11. Україна і світ. Історія господарства від первісної доби та перших цивілізацій до становлення індустріального суспільства. Навчальний посібник для вузів / Б.Д. Лановик, З.М. Матусякевич, Р.М. Матейко, О.Д. Зубалін, В.І. Гринчуцький, Я.С. Богусь, В.Л. Андрущенко, А.А. Родіонова, О.В. Богоніс; За заг. ред. Б.Д. Лановика. – К.: Генеза, 1994.
12. Панченко П.П., Марчук В.А. Аграрна історія України: Підручник. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Т-во „Знання” КОО, 2000.
13. Державний архів Черкаської області (далі ДАЧО). – Ф. Р2723. – Оп. 1. – Спр. 39.
14. ДАЧО. – Ф. Р2552. – Оп. 2. – Спр. 3.
15. Народне господарство Української РСР. Ювілейний статистичний щорічник. – К.: Техніка, 1977.
16. Научно-технический прогресс в сельском хозяйстве Украинской ССР. – К.: Знання, 1977.

